

УДК 371.2 (09)

*Н.М. Альшевська,
здобувач кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет ім. Івана Франка)*

НОВІ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В статье говорится, что подготовка детей дошкольного возраста к обучению в школе является неотъемлемой составляющей непрерывного образования; соответственно, на сегодня возросла потребность в поисках новых форм получения дошкольного образования в альтернативных образовательных системах, а именно в кружковой работе, которая призвана интенсифицировать развитие и становление личности дошкольника.

Ключевые слова: *кружок, кружковая работа, альтернативные образовательные системы, дошкольное образование, личностно ориентированный подход.*

The article has it that the preparation of preschool children to training at school is an integral part of continuing education; respectively; nowadays there increased the need to find new forms of pre-school education in alternative educational systems, namely in circle work, which aims to intensify the development of personality and preschooler.

Keywords: *circle, hobby groups work, alternative education system, preschool education, personality-oriented approach.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Суспільні та соціально-економічні перетворення в Україні викликали необхідність реформування традиційних і створення нових моделей та форм освіти, адекватних соціальному замовленню. Різноманіттю освітніх потреб громадян відповідає практика варіативної освіти, покликана мінімалізувати дистанцію між запитами особистості та освітніми результатами діяльності традиційних закладів освіти. Реформування системи освіти в Україні, особливо її дошкільної та початкової ланок, у контексті європейської інтеграції зумовлено об'єктивними суспільно-політичними та соціокультурними змінами. Вони стосуються перш за все становлення альтернативної освіти та надають особливого значення гуртковій роботі як цілісній педагогічній системі, яка відзначається широким спектром видів діяльності, зорієнтована на формування особистості дитини на основі вільного вибору видів, методів та форм впливу. Альтернативні освітні системи виникають як виклик освітньо-виховним інститутам соціуму, вони тісно пов'язані зі змінами у потребах і запитах дітей та їх батьків.

У працях науковців розкрито окремі психологічні, педагогічні і методичні аспекти зазначеної проблеми (Т. Кондратенко, В. Котирло, Г. Кравцов, Н. Ніжегородська, Н. Пушкін, Є. Сапогова, К. Щербакова, F. Nylor, Y. Ossola, D. Cadman, D. Wilson, L. Miller, G. Cummings); обґрунтовано систему організованих занять з дітьми молодшого віку (О. Усова, Ф. Сохін); розроблено методику розвитку компонентів навчальної діяльності на спеціальних заняттях з дітьми (Л. Артемова, Л. Венгер, А. Давидчук, Т. Доронова, П. Лучанська); досліджено різні аспекти готовності дитини до школи (М. Безруких, І. Дубровіна, Я. Коломінський, Р. Немов, Є. Панько); з'ясовано роль сім'ї в цьому процесі (О. Докукіна, S. Valter, A. Rydell, D. Cookson, M. Roussey, I. Senecal, V. Stein та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні для української освітньої теорії і практики важливим є усвідомлення педагогічного потенціалу гурткової роботи як системи, що здатна забезпечити індивідуальну траєкторію освітнього, виховного та особистісного розвитку дитини. А це означає, що науково-теоретичні та практичні розробки проблеми індивідуального навчання й виховання особистості в умовах сім'ї заслуговують на увагу, системний аналіз, узагальнення накопиченого теоретико-практичного матеріалу, подальшого впровадження в освітню практику України.

Формулювання цілей статті. З огляду на вищезазначене метою даної публікації є окреслення суспільної значущості, ролі та місця гурткової роботи як системи навчання й виховання дітей у процесах демократизації освіти в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гурток (секція, клуб, творче об'єднання) – основна традиційна форма реалізації змісту позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих навчальних програм. За своєю сутністю гурток – це специфічна спільність дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про позашкільну освіту», структуру позашкільної освіти становлять: позашкільні навчальні заклади; інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти в позаурочний та позанавчальний час, до числа яких належать: загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, у тому числі, школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів; клуби та об'єднання

за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади [4].

У сучасному українському суспільстві проходять складні та суперечливі процеси, які обумовлені переважно соціально-економічними перетвореннями. Супутниками цих перетворень є соціальні проблеми: національне та духовне відродження суспільства, формування інтелектуального національного генофонду, правове забезпечення кожного громадянина, створення умов для реалізації потенційних можливостей кожної людини, матеріально-побутове забезпечення громадян країни на рівні світових стандартів. Ці інноваційні процеси в силу об'єктивних та суб'єктивних причин призвели до появи низки негативних явищ, перш за все до економічного занепаду, банкрутства багатьох наукових центрів та підприємств, падіння престижності освіти, яка є одним із провідних факторів соціальних перетворень у країні тощо. Виходячи з цього, система освіти піддається докорінному реформуванню, яке впливає на всю її структуру [1].

Аналізуючи негативні зміни, відразу спадає на думку твердження вчених, що вкладання капіталу в освіту – це ключ до економічного, а отже, і до соціального прогресу. Отже, варто нам жити надією, що це буде усвідомлено щодо дошкільної освіти на державному рівні.

Нині виявляються і деякі позитивні процеси щодо зазначеної проблеми: наявна можливість змінити основний підхід до реформування дошкільної освіти, в основі якої лежать дитиноцентровані реалії. Зміщення акцентів в управлінській діяльності в бік «дитиноцентризму» передбачає пошук нових підходів щодо забезпечення дітей дошкільною освітою.

Однією з нових форм забезпечення дошкільною освітою є організація прогулянкових груп як паростків відновлення і розвитку єдності родинного і суспільного дошкільного виховання. Особливого ж підходу в управлінській діяльності вимагає організація суботніх та недільних груп. В ці групи доцільно долучати дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, і роботу з ними провадити диференційовано. Створено і розширено також мережу приватних дошкільних навчальних закладів комерційних груп. Не залишено поза увагою дошкільники з обмеженими можливостями, для них створено умови для ранньої реабілітації – центри реабілітації, які передбачають поступову інтеграція цих дошкільників до здорових колективів однолітків у дошкільні навчальні заклади. Ще одна форма забезпечення дітей дошкільною освітою – короткотривалі групи з підготовки дітей до школи.

Можливими заходами подальшого самоорганізаційного розвитку системи дошкільної освіти можуть бути відкриття на базі чинних навчальних закладів нетрадиційних закладів залежно від запитів найближчого навколишнього середовища та внутрішніх ресурсів. Крім того, важливим є організація соціально-педагогічного патронату та груп гнучкого режиму.

Згідно із Законом «Про дошкільну освіту», задля задоволення освітніх соціальних потреб сільських громадян можуть створюватися дошкільні навчальні заклади та групи із сезонним перебуванням дітей у них. Такі заклади

функціонують від 3 до 8 місяців на рік та діють або в комплексі з іншими закладами освіти, або при підприємствах, установах [2].

В. Палійчук вважає ефективною формою здобуття дошкільної освіти центри розвитку дитини. Цей тип навчального закладу передбачений з огляду на те, що саме життя показує доцільність виходу частини дошкільних навчальних закладів за межі своїх традиційних функцій та обов'язків. Він відрізняється від традиційного дошкільного закладу і змістом, і формами роботи з дітьми, оскільки опікується, в першу чергу, тими дітьми, які з певних причин не відвідують дитячий садок. Центром можуть бути охоплені діти, котрі після хвороби потребують доліковування та реабілітації.

До Центру розвитку можна запрошувати дітей, які відвідують інші заклади. Центр обирає певний напрямок роботи – фізкультурно-оздоровчий, естетичний, гуманітарний, але має змінну кількість груп; у його складі може бути дошкільний заклад і довільна кількість дібраних додаткових груп, або ж він може функціонувати за сьогодишньою моделлю позашкільного закладу, здійснюючи суто гурткову роботу, й охоплювати як дошкільнят, так і школярів.

Суттєво, що Центри розвитку дитини можуть існувати як самостійні заклади, маючи матеріальну і кадрову бази, або ж відкриватися при освітніх установах: дошкільних навчальних закладах, загальноосвітніх школах, закладах додаткової освіти. При цьому найкраще такі центри «приживаються» саме на базі закладів додаткової освіти, що обумовлено суттю цього виду освіти, як особистісно зорієнтованого, розвивального.

На наш погляд, важливо застерегти від того, щоб не з'явилася тенденція перетворення подібних Центрів на освітні заклади, де навчальний процес стає переважаючим, а освітні цінності домінуючі над виховними. Основне його призначення – надання діагностичної, методичної та консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей дошкільного віку вдома [6, с. 39-46, 58].

До роботи з дітьми дошкільного віку відноситься гурткова, яка створена і діє у підлітковому клубі міського культурно-спортивного центру міста Житомира. Гурток під назвою «Сходинки» ставить перед собою завдання підготовки дітей 5- та 6-річного віку до навчання у школі. Підготовка дошкільнят здійснюється за основними напрямками: розвиток мови і грамота; мовленнєве спілкування; математика і логіка; образотворче мистецтво, розвиток творчих здібностей; початкові навички письма.

Особливої уваги у гуртку заслуговує навчання навичкам читання, яке проводиться за методикою авторської програми Л. Шелестової, де враховано вимоги Базового компонента дошкільної освіти в Україні та Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» щодо мовленнєвого розвитку та навчання елементів грамоти дошкільнят.

Крім того, не менш важливою і невід'ємною частиною кожного гурткового заняття є художня творча робота дошкільнят, яка сприяє розвитку дрібної моторики рук, уяви, фантазії, сприяє розвитку особистості в цілому, відіграє величезну роль у вдосконаленні почуттів, у сприйнятті явищ життя і

природи. Не залишається поза увагою і розвиток мислення та логіки дошкільнят, яке здійснюється за спеціально підібраними завданнями.

Зазначимо, що до кожного заняття педагог ретельно готується, відшуковуючи найцікавіші завдання, які викликають бажання у дітей до їх вирішення, дотримується диференційованого підходу до викладу матеріалу, заготовляє індивідуально для кожного вихованця добірку завдань.

За таких умов діти разом з батьками та педагогом стають однією родиною, однаково зацікавлені у підготовці до навчання у школі, переслідуючи спільні цілі та об'єднуючись доходять до задовільних спільних висновків.

Гурткова форма у сфері дошкільної освіти вирішує суспільні завдання в індивідуальній формі, у ній консолідовані запити сім'ї, її освітній вибір, тобто така альтернативна освітньо-виховна система може трактуватися як соціокультурний механізм вирішення протиріч між свободою і необхідністю в соціалізації особистості.

Зазначимо, що ми можемо спостерігати й негативне ставлення частини населення до системи суспільного дошкільного виховання, що повільно перебудовується на особистісно орієнтовану модель, виявляється у таких соціально-економічних аспектах: залишковий принцип фінансування дошкільних установ, що призводить до їх переповненості, високого рівня захворюваності дітей; недостатня забезпеченість сучасними засобами навчання дошкільнят.

Визнаючи пріоритетну роль суспільного виховання та здобуття освіти, у державних документах чітко визначено, що дитина, зокрема дошкільник, може здобути її у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів й форм власності; у сім'ї, або за допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкільної та фізичний стан здоров'я яких дозволяє виконувати обов'язки педагога. Це забезпечує позитивне розв'язання державного завдання обов'язкової дошкільної освіти, надає можливості для вибору батькам форм освіти й виховання дітей відповідно до власного бачення і є законодавчим підґрунтям для функціонування гурткової роботи.

Аналіз педагогічної літератури та наш педагогічний досвід засвідчує, що педагогічна цінність гурткової роботи полягає перш за все у тому, що особистісно-орієнтований підхід дозволяє задовольнити освітні та соціокультурні запити різних категорій дітей різного віку. Гурткова робота як альтернативна форма освіти всеохоплююча, а особлива значущість визначається відсутністю жорсткої регламентації діяльності, гуманістичними відносинами учасників освітньо-виховного процесу, тривалим характером взаємодії між дитиною та вихованцем тощо.

Відтак, гурткова робота з дітьми дошкільного віку – це освітньо-виховна система, яка відповідає наступним вимогам: єдність навчання й виховання; особистісно-орієнтована комфортна взаємодія педагога з дитиною; використання передових педагогічних технологій. Зміст та результати діяльності керівника гуртка повинні бути адекватними запитам й вимогам

суспільства, освітніх закладів, батьків та самої дитини. Щодо функцій його діяльності, пріоритетними вважаються: створення оптимально комфортних умов для виховання, навчання й розвитку дитини; налагодження педагогічно доцільних, гармонійних стосунків у системі «педагог – дитина – батьки»; прилучення дитини до культурних надбань, фізичної праці; формування духовно-моральних основ особистості, етики поведінки у суспільстві, системи елементарних знань про оточуючий світ; інтелектуальний розвиток дитини на основі урахування індивідуальних особливостей та рівня її розвитку [5 с. 49-57].

Конкретизація мети діяльності гуртка відбувається на рівні виокремлення його головних завдань. Освітніми завданнями є формування позитивної мотивації навчання, основних навчальних умінь, розвиток потреби в отриманні знань, неперервній освіті, формування інтересу до читання, розвиток творчих сил дитини, сенсорно-психічний розвиток, формування невимушеності у поведінці, розвиток тонкої моторики, розширення словникового запасу, розвиток мовлення. Як виховні завдання, учені та практики виділяють: формування навичок спілкування, комунікабельності, виховання поваги до старших, любові до батьків, розвиток інтересу до професії батьків, виховання емоційної чутливості, здатності до співпереживання, готовності проявити гуманне ставлення до оточуючих, виховання поваги до особистості кожної людини, розвиток самостійності, намагання долати труднощі; фізичний розвиток.

У взаємодії керівника гуртка з дітьми дошкільного чи молодшого шкільного віку чітко диференційовані інваріантна та варіативна діяльність, вибір якої визначається особливостями та запитамі сім'ї. Якщо інваріантна частина охоплює в основному схожі для більшості сімей вимоги (фізичний розвиток дитини, організація дозвілля, оволодіння навичками самообслуговування, підготовка до шкільного навчання, формування уявлень про оточуючий світ та суспільство, розвиток морально-етичних якостей, формування навичок культури поведінки тощо), то спектр варіативних видів є надзвичайно широким: від навчання іноземним мовам, музиці, основам образотворчого мистецтва, танцям до знайомства з прийомами самозахисту, альтернативних систем загартування й фізичного розвитку, навчання престижними видами спорту (теніс, фігурне катання, кінний спорт), формування технічних навичок, поглибленого розвитку особистісних нахилів дитини.

У гуртках діти отримують елементарні знання, уміння, навички, які гарантують дошкільнику та молодшому школяреві адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в оточуючому світі та суспільстві, адекватно реагувати на потреби та виклики ХХІ сторіччя. Особистісно-орієнтований підхід як концептуальна основа діяльності проявляється в умінні створити сприятливу психологічну атмосферу, встановлювати доброзичливе емоційне спілкування з родиною; прихильно ставитись до дитини, щоб вона відчувала любов, турботу й захищеність; встановлювати довірливі стосунки, атмосферу співробітництва з малюком як з рівним партнером; бачити можливості й

здібності дитини, створювати ситуації, де б вона могла проявити себе; забезпечувати різноманітну діяльність з урахуванням її інтересів. Педагог – керівник гуртка повинен володіти різноманітними методами, прийомами виховання та використовувати їх відповідно до потреб дитини; варіювати розумове і психічне навантаження, добирати та пропонувати дитині ігрові завдання різного ступеню складності; розуміти її інтереси, здібності, мотиви поведінки, можливості тощо.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Вибудовуючи сучасну гурткової навчально-виховної діяльності, на наш погляд, слід звернути увагу на наступні чинники: змінену систему батьківських запитів та потреб стосовно навчання і виховання дітей; сучасні проблеми сімейного виховання, спілкування батьків та дітей; потреби реформування сучасних освітніх закладів та системи позашкільної освіти у напрямі підвищення якості освіти, виховання та соціалізації дитини; тенденції розвитку освітніх систем в Україні та за кордоном; результативність індивідуального навчання й виховання як особливої педагогічної системи; характер та проблеми взаємодії освітніх закладів та сім'ї. Загалом, демократизація та реформування освітньої системи України на сучасному етапі викликали до життя альтернативні (варіативні) форми навчання та виховання особистості, серед яких окреме місце належить гуртковій роботі.

Література:

1. Бурова А. Проблемні питання дошкільної освіти /А.Бурова, О.Долинна // Дошкільне виховання. – 2000. – № 7. – С. 5-6.
2. Вереzubов О. Дошкільня в центрі уваги / О.Вереzubов, А.Михайличенко // Дошкільне виховання . – 2001. – № 7. – С. 6-8
3. Про дошкільну освіту : Закон України. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2001. – 55 с.
4. Закон України «Про позашкільну освіту», 2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.edu-law.org.ua/2009/11/zakon-ukrainy-pro-pozashkilnu-osvitu.html>
5. Зверева О.Л. Семейная педагогика и домашнее воспитание / О.Л.Зверева, А.Н.Ганичева. – М.: Академия, 2000. – 158 с.
6. Нові форми здобуття дошкільної освіти / Авт.-упор: Л.А.Грицюк, М.І.Каратаєва. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 256 с.
7. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / за заг. ред. А.Й. Капської. – К.:УДЦССМ, 2000. – 260 с.